

J.M. Coetzee
Als een vrouw
ouder wordt

Vertaling
Peter Bergsma

Cossee
Amsterdam

Ze is op bezoek bij haar dochter in Nice, het eerste bezoek aan haar sinds jaren. Haar zoon zal uit de Verenigde Staten komen overvliegen om een paar dagen met hen door te brengen, op weg naar een of ander congres. Interessant vindt ze dat, die samenloop van data. Ze vraagt zich af of er geen complot achter steekt, of die twee niet iets bedisseld hebben, een of ander plan om haar voor te leggen, van het soort dat kinderen een ouder voorleggen wanneer ze het gevoel hebben dat die niet meer voor zichzelf kan zorgen. Zo obstinaat, zullen ze tegen elkaar hebben gezegd, zo obstinaat, zo koppig, zo eigenwijs – hoe kunnen we die koppigheid van haar ooit de baas worden als we de handen niet ineenslaan?

Natuurlijk houden ze van haar, anders zouden ze niet iets voor haar bekokstoven. Toch voelt ze

zich als zo'n Romeinse aristocraat die wacht tot hem de noodlottige slok wordt overhandigd, die wacht tot hem op de meest vertrouwelijke, meest sympathieke toon wordt meegedeeld dat men de beker in het algemeen belang zonder omhaal dient te ledigen.

Haar kinderen zijn goed, plichtsgetrouw; altijd geweest ook, zoals dat met kinderen gaat. Of zij als moeder even goed en plichtsgetrouw is geweest is een andere zaak. Maar we krijgen in dit leven niet altijd wat we verdienen. Haar kinderen zullen op een ander leven moeten wachten, op een andere incarnatie, als ze willen dat de score wordt verevend.

Haar dochter drijft een galerie in Nice. Haar dochter is inmiddels Frans, feitelijk. Haar zoon, met zijn Amerikaanse vrouw en Amerikaanse kinderen, zal binnenkort feitelijk Amerikaan zijn. Ze zijn dus, nadat ze zijn uitgevlogen, een heel eind weggevlogen. Je zou zelfs kunnen denken, als je niet beter wist, dat ze een heel eind zijn gevlogen om aan haar te ontsnappen.

Welk voorstel ze haar ook willen doen, het zal in elk geval een vat vol tegenstrijdigheden zijn: liefde en bezorgdheid aan de ene kant, bruuske harteloosheid aan de andere, plus de wens om haar aan haar eind te zien komen. Nu ja, tegenstrijdigheden zouden haar niet van haar stuk moeten brengen. Ze heeft haar kost met tegen-

strijdigheden verdiend. Wat zou de romankunst zijn als er geen dubbele betekenissen waren? Wat zou het leven zelf zijn als er alleen maar koppen of staarten waren en niets daartussenin?

‘Wat ik griezelig vind nu ik ouder word,’ zegt ze tegen haar zoon, ‘is dat ik woorden over mijn lippen hoor komen die ik vroeger oude mensen hoorde zeggen en waarvan ik zweerde die zelf nooit te zullen gebruiken. Waar-gaat-het-heen-met-de-wereld-dingen. Zoals: niemand lijkt zich er meer van bewust dat het woord “hun” nooit het onderwerp of lijdend voorwerp kan zijn – waar gaat het heen met de wereld? Mensen lopen pizza-etend en telefonerend over straat – waar gaat het heen met de wereld?’

Het is zijn eerste dag in Nice, haar derde: een heldere, warme junidag, het soort dag dat inactieve, welgestelde mensen uit Engeland in de eerste plaats naar dit stuk kust deed komen.

En zie, hier zijn ze, zij tweeën, kuierend over de Promenade des Anglais, zoals de Engelsen honderd jaar geleden deden met hun parasols en hun platte strohoeden, hun hoofd schuddend over de laatste poging van Mr. Hardy, hun hoofd schuddend over de Boeren.

‘Het hoofd schudden over,’ zegt ze: ‘een uitdrukking die je vandaag de dag niet vaak meer hoort. Niemand met enig verstand die nog er-

gens het hoofd over schudt, tenzij hij voor schut wil staan. Een verboden uitdrukking, een verboden activiteit. Dus wat moet je doen? Moet je alles opkroppen, alles waarover je het hoofd schudt, totdat je alleen bent met andere oude mensen en het vrijelijk kunt spuien?’

‘Tegenover mij mag je zo vaak je hoofd schudden als je wilt, moeder,’ zegt John, haar goede en plichtsgetrouwe zoon. ‘Ik zal begrijpend knikken en je niet voor schut zetten. Waarover zou je vandaag nog meer je hoofd willen schudden behalve over pizza?’

‘Het is niet pizza waar ik mijn hoofd over schud, pizza is prima, niks mis mee; het is het tegelijkertijd lopen en eten en praten dat ik zo ongemanierd vind.’

‘Dat ben ik met je eens, het is ongemanierd of op zijn minst weinig beschaafd. En verder?’

‘Dat is genoeg. Waar ik mijn hoofd over schud, is op zichzelf niet van belang. Van belang is dat ik jaren geleden heb gezworen dat ik het nooit zou doen en nu doe ik het toch. Waarom ben ik overstag gegaan? Ik schud mijn hoofd over waar het heen gaat met de wereld. Ik schud mijn hoofd over de loop van de geschiedenis. In mijn hart schud ik daarover mijn hoofd. Maar als ik naar mezelf luister, wat hoor ik dan? Ik hoor mijn moeder die haar hoofd schudt over de minirok, haar hoofd schudt over de elektrische gitaar. En

ik herinner me mijn ergernis. 'Ja, moeder,' zei ik dan, knarsetandend en biddend dat ze haar mond zou houden. En dus...'

'En dus denk je dat ik knarsetand en bid dat jij je mond houdt.'

'Ja.'

'Dat doe ik niet. Het is volstrekt acceptabel om je hoofd te schudden over waar het heen gaat met de wereld. Daar schud ik zelf ook mijn hoofd over, stilletjes.'

'Maar het detail, John, het detail! Het zijn niet de grote lijnen van de geschiedenis waarover ik mijn hoofd schud, het is het detail – slechte manieren, slecht taalgebruik, luidruchtigheid! Aan dat soort details erger ik me, en het is het soort detail waaraan ik me erger dat me tot wanhoop drijft. Zo onbelangrijk! Begrijp je dat? Nee, natuurlijk niet. Jij denkt dat ik de draak steek met mezelf als ik niet de draak met mezelf steek. Het is doodserieus! Begrijp je dat het doodserieus zou kunnen zijn?'

'Natuurlijk begrijp ik dat. Je drukt je buitengewoon helder uit.'

'Maar nee! Dat doe ik niet! Dit zijn maar woorden, en woorden hangen ons inmiddels allemaal de keel uit. De enige manier waarop je nog kunt bewijzen dat je het serieus meent, is door je van kant te maken. Op je zwaard te vallen. Je een kogel door je kop te jagen. Maar zodra

ik de woorden zeg, wil je glimlachen. Dat weet ik. Omdat ik niet serieus ben, niet helemaal serieus – ik ben te oud om serieus te zijn. Pleeg zelfmoord op je twintigste en het is een tragisch verlies. Pleeg zelfmoord op je veertigste en het is een ontzuenderend commentaar op de tijden. Maar pleeg zelfmoord op je zeventigste en de mensen zeggen: “Wat zonde, ze had zeker kanker.”

‘Maar het heeft je nooit kunnen schelen wat de mensen zeggen.’

‘Het heeft me nooit kunnen schelen wat de mensen zeggen omdat ik altijd in het woord van de toekomst heb geloofd. De geschiedenis zal me in het gelijk stellen – dat heb ik mezelf altijd voorgehouden. Maar ik verlies mijn geloof in de geschiedenis, vanwege wat er nu van de geschiedenis geworden is – ik verlies mijn geloof in het vermogen van de geschiedenis de waarheid boven tafel te krijgen.’

‘En wat is er nu van de geschiedenis geworden, moeder? En nu we het er toch over hebben, mag ik je erop wijzen dat je me opnieuw in de positie hebt gemanoeuvreed van de man of jongen die de aangever is, een positie waar ik niet echt blij mee ben?’

‘Het spijt me, het spijt me. Dat komt door het alleen wonen. Meestal moet ik deze gesprekken in mijn hoofd voeren; het is zo’n opluchting om

mensen te hebben tegenover wie ik die dingen kan loslaten.'

'Gesprekspartners. Geen mensen. Gesprekspartners.'

'Gesprekspartners tegenover wie ik die dingen kan loslaten.'

'Op wie je ze kunt loslaten.'

'Gesprekspartners op wie ik ze kan loslaten. Het spijt me. Ik houd erover op. Hoe is het met Norma?'

'Met Norma is het goed. Je moet de groeten hebben. Met de kinderen gaat het ook goed. Wat is er van de geschiedenis geworden?'

'De geschiedenis heeft haar stem verloren. Clio, degene die ooit haar lier beroerde en de daden van grote mannen bezong, is weifelmoedig geworden, weifelmoedig en frivol, als het dwaaste soort oude vrouw dat er is. Dat denk ik tenminste een deel van de tijd. De rest van de tijd denk ik dat ze gevangen is genomen door een boevenbende die haar martelt en haar dingen laat zeggen die ze niet zeggen wil. Ik ga je niet alle donkere gedachten vertellen die ik over de geschiedenis heb. Het is een obsessie geworden.'

'Een obsessie. Betekent dat dat je erover schrijft?'

'Nee, schrijven niet. Als ik over de geschiedenis kon schrijven zou ik op weg zijn om haar de baas te worden. Nee, het enige wat ik kan doen is

er verbolgen over zijn, er verbolgen over zijn en mijn hoofd schudden. En ik schud ook mijn hoofd over mezelf. Ik ben verstrikt geraakt in een cliché, en ik geloof niet meer dat de geschiedenis dat cliché nog van zijn plaats kan krijgen.’

‘Wat voor cliché?’

‘Daar wil ik niet op ingaan, dat is te deprimerend. Het cliché van de plaat die blijft hangen, die geen betekenis meer heeft omdat er geen grammofoonnaalden of grammofoons zijn. Het woord dat van alle kanten naar me terug echoot is “guur”. Haar boodschap voor de wereld is onverminderd guur. Wat betekent dat, guur? Een woord dat bij een winterlandschap hoort maar op de een of andere manier met mij verbonden is geraakt. Het is als zo’n klein mormel dat keffend achter je aan loopt en zich niet laat afschudden. Ik word erdoor achternagezeten. Het zal me volgen tot het graf. Het zal aan de rand van het graf staan en erin gluren en “guur, guur, guur!” keffen.’

‘Als jij niet degene bent die guur is, wie ben je dan, moeder?’

‘Je weet wie ik ben, John.’

‘Natuurlijk weet ik dat. Maar zeg het toch maar. Zeg de woorden.’

‘Ik ben degene die vroeger lachte maar nu niet meer. Ik ben degene die huilt.’

Haar dochter Helen drijft een galerie in de oude stad. De galerie gaat door voor uiterst succesvol. Helen is niet de eigenares. Ze is in dienst van twee Zwitsers die tweemaal per jaar uit hun hol in Bern komen afzakken om de boekhouding te controleren en de verdiensten op te strijken.

Helen, of H  l  ne, is jonger dan John maar ziet er ouder uit. Zelfs als studente had ze al iets middelbaars, met haar kokerrokken en uilenbril-letje en knotje. Een type waarvoor de Fransen ruimte maken en zelfs respect opbrengen: de strenge, celibataire intellectueel. Terwijl Helen in Engeland meteen als een bibliothecaresse en een risee te boek zou staan.

In feite heeft ze geen reden om haar als celibatair te beschouwen. Helen praat niet over haar privéleven, maar van John hoort ze over een al jaren durende affaire met een zakenman uit Lyon die weekendjes met haar op stap gaat. Wie weet, misschien bloeit ze tijdens die stap-weekendjes wel op.

Het is niet bijzonder gepast om over het seksleven van je kinderen te speculeren. Toch wil het er bij haar niet in dat iemand die haar leven aan de kunst wijdt, ook al is het maar aan het verkopen van schilderijen, geheel verstoken is van een eigen vuur.

Wat ze had verwacht was een gecombineerde aanval: Helen en John die haar vragen te gaan zitten en haar het door hen bedachte plan voor haar redding voorleggen. Maar nee, hun eerste avond samen verloopt volstrekt genoeglijk. Het onderwerp wordt pas de volgende dag aangesneden, in Helens auto, als zij tweeën noordwaarts de Basses Alpes in rijden op weg naar een lunchplek die Helen heeft uitgekozen, en John hebben achtergelaten om aan zijn lezing voor het congres te werken.

‘Hoe zou je het vinden om hier te wonen, moeder?’ vraagt Helen volkomen onverwachts.

‘In de bergen, bedoel je?’

‘Nee, in Frankrijk. In Nice. In oktober komt bij mij in het gebouw een appartement vrij. Dat zou je kunnen kopen, of we zouden het samen kunnen kopen. Op de begane grond.’

‘Wil je dat we gaan samenwonen, jij en ik? Dit komt wel heel erg plotseling, schat. Weet je wel zeker dat je het meent?’

‘We gaan daar niet samenwonen. Je zou volkomen onafhankelijk zijn. Maar in geval van nood zou je iemand hebben om een beroep op te kunnen doen.’

‘Dank je, schat, maar we hebben uitstekende mensen in Melbourne die zijn opgeleid in het omgaan met oude mensen en hun noodgevalltjes.’